

О. С. Власюк**ВАГОМИЙ ВНЕСОК У ВІТЧИЗНЯНЕ БЕЗПЕКОЗНАВСТВО****А. С. Власюк****ВЕСОМЫЙ ВКЛАД В ОТЕЧЕСТВЕННУЮ НАУКУ О БЕЗОПАСНОСТИ****Oleksandr Vlasiuk****SIGNIFICANT CONTRIBUTION TO THE NATIONAL SECURITY STUDIES****JEL classification: Y30.**

Безпека є предметом досліджень правників, політиків, економістів, соціологів, філософів, психологів тощо. Перелік наукових спеціальностей в Україні включає також спеціальність 21.04.01 “Економічна безпека держави (економічні науки)”. Мабуть, сьогодні питання безпеки, дослідження самого її феномену посідають окреме, часом досить важливе місце в системі наукових положень практично кожної галузі знань.

Проте у фаховій літературі бракує комплексного відображення проблеми формування системи економічної безпеки загалом і фінансової безпеки зокрема, повного переліку відповідних індикаторів, усталеного понятійного апарату, узагальнюючих оцінок ступеня ризику, реальних збитків, завданих безпеці країни. У наукових розробках виокремлено певні аспекти, що визначають систему умов, критеріїв і показників, організаційних форм та механізмів захисту від наявних і потенційних викликів та загроз у цій сфері, водночас майже відсутній аналіз взаємозв'язку і взаємообумовленості економічної й фінансової безпеки та системи національних інтересів. Така ситуація ускладнює як формування єдиного методологічного підходу, так і зведення всіх аспектів проблеми, котрі в підсумку можна викласти в цілісній концепції та стратегії економічної й фінансової безпеки. Крім того, жодна наукова установа окреслену проблематику систематично не вивчає. Тому комплексне дослідження останньої в монографії доктора економічних наук, професора, заслуженого економіста України О. І. Барановського “Філософія безпеки”¹, яка нещодавно вийшла друком в Університеті банківської справи Національного банку України, набуває особливої актуальності. Монографія є результатом багатолітніх досліджень автора у сфері безпекознавства та складається з 13 розділів.

¹ *Барановський О. І. Філософія безпеки : монографія : у 2 т. / О. І. Барановський ; Ун-т банк. справи Нац. банку України. — К., 2014. — 1546 с.*

Т. 1: Основи економічної і фінансової безпеки економічних агентів. — 831 с.

Т. 2: Безпека фінансових інститутів. — 715 с.

У розділі “Світоглядні засади безпеки” філософія безпеки виступає провідним напрямом розвитку досліджень безпекової проблематики. Значний науковий інтерес становить наведена автором еволюція філософського, соціологічного й релігійного сприйняття безпеки. Важливе місце відведено дослідженню її культурологічного та психологічного аспектів. Таке багатогранне й водночас комплексне висвітлення проблем безпеки представлено у вітчизняній літературі вперше.

Складну й мінливу природу безпеки як такої, її основні прояви та сутність економічної безпеки всебічно розглянуто в розділі “Сутнісні характеристики безпеки економічних агентів”, де також чітко розмежовано особливості її основних різновидів. Зокрема, автор розкриває специфіку особистісної безпеки, безпеки людства та суспільства, держави, національної й міжнародної безпеки. Велику увагу приділено характеристиці економічної безпеки на мікро-, мезо- (в галузевому та регіональному зрізах), макро-, мета- й мега-рівні, а також виявленню особливостей таких її різновидів, як енергетична, екологічна, продовольча та демографічна безпека.

Теоретичним засадам формування системи фінансової безпеки та її індикаторам, котрі можуть використовуватися на різних рівнях управління, присвячено розділ “Теоретико-методологічні засади фінансової безпеки”. Визначено місце й роль фінансової безпеки в системі економічної безпеки. Розглянуто фінансову безпеку громадян, домашніх господарств, населення загалом, підприємств, підприємництва, підприємств, організацій, установ, галузей господарського комплексу, регіонів, секторів економіки, держави, міждержавних утворень, а також світового співтовариства. Наведено класифікацію фінансової безпеки, склад її елементів, основні виклики та загрози. З’ясовано специфічні риси монетарної, бюджетної, податкової, митної, валютної, інвестиційної, інфляційної, цінової та боргової безпеки, безпеки банківської системи, страхового й фондового ринку.

Розділ “Грошовий обіг та інфляційні процеси: безпечний вимір” дає чітке уявлення про безпеку грошового обігу, інфляційних процесів, стан грошової маси в Україні, проблеми, що супроводжують грошовий обіг, та вплив інфляції на соціально-економічний розвиток держави, а також шляхи забезпечення різновидів фінансової безпеки.

Зміст поняття “валютна безпека”, стан функціонування зарубіжних валютних ринків і формування відповідного вітчизняного ринку, проблеми в цій сфері розкрито в розділі “Безпека валютного ринку”. Крім того, показано сучасний рівень безпеки валютного обігу в Україні, а також можливості його збереження. Увазі читачів запропоновано обґрунтовані визначення валютної безпеки держави, комерційних банків і громадян; оцінки чинників, що впливають на її рівень; цікаві погляди на курсоутворення, доларизацію національних економік, валютні резерви, ризики та кризи, загрози валютній безпеці України.

Розділ “Бюджетна безпека: питання теорії та практики” висвітлює засади бюджетної безпеки держави та її окремих регіонів, містить розгорнутий аналіз процесу бюджетотворення й характеристику негативних факторів, які на нього впливають, а також конкретні шляхи розв’язання супутніх проблем. У цьому розділі систематизовано чинники, що визначають рівень, виклики й загрози бюджетній безпеці України, вказано напрями дотримання бюджетної безпеки.

Проблеми накопичення державою внутрішньої й зовнішньої заборгованостей, інструментарій оцінки безпеки внутрішніх і зовнішніх запозичень докладно розглянуто в розділі “Внутрішня та зовнішня заборгованість держави: рівні безпеки”. Становить інтерес характеристика сукупного державного боргу країн світу, розкриття сутності та елементів боргової безпеки, підходи автора до визначення загального обсягу зовнішнього й внутрішнього державного боргу, оцінка внутрішньої та зовнішньої заборгованостей України, перелік чинників формування безпечного рівня державних запозичень.

Проблемам підвищення внутрішньої й зовнішньої інвестиційної активності, поліпшення інвестиційного клімату для залучення вітчизняних та іноземних інвестицій у національну економіку присвячено розділ “Інвестиційна складова фінансової безпеки”. Зокрема, наведено підходи до визначення безпечного рівня інвестиційної діяльності, тлумачення поняття “інвестиційна безпека”, детальну характеристику чинників, інвестиційних ризиків і загроз такій безпеці, оцінку стану інвестиційних процесів в Україні та формування інвестиційного клімату, з’ясування можливостей посилення інвестиційної безпеки.

У розділі “Теоретико-методологічні засади безпеки в банківській сфері” це багатоаспектне явище розглядається на рівні: окремого комерційного банку; банківського сектору національної економіки як одного з найбільш значущих соціально-економічних утворень, що функціонує в умовах динамічності суспільних процесів; центрального банку; банківської системи загалом. Поряд із цим наголошується на необхідності виявлення особливостей формування системи безпеки на мезорівні не лише в галузевому, а й у територіальному аспекті, а також на мета- (ринок банківських послуг економічних і валютних союзів) і мегарівні (світовий ринок банківських послуг). Показано специфіку фінансової безпеки в банківській сфері та безпеки платіжних систем.

Проблеми формування національної банківської системи розглядаються в розділі “Банківська система: безпека функціонування” крізь призму всебічної характеристики банківського сектору української економіки, котра включає аналіз його структури, активів і пасивів, практики надання вітчизняними комерційними банками кредитів та залучення ними депозитів, процентної політики фінансово-кредитних установ. При цьому особливу увагу приділено фінансовій безпеці банків, яка визначається з точки зору: по-перше, фінансових наслідків їхньої діяльності для країни загалом і окремих клієнтів

та контрагентів; по-друге, недопущення й відвернення явних і потенційних загроз фінансовому стану банківської системи країни, НБУ та вітчизняним комерційним банкам. Цьому передують з'ясування чинників загального рівня банківської безпеки, фінансової безпеки комерційних банків, банківського сектору та банківської системи, інформаційної безпеки в банківській сфері, безпеки розрахунково-платіжних операцій, кадрової безпеки в банківській сфері. Наведено детальну характеристику викликів і загроз банківській безпеці. Наприкінці розділу йдеться про забезпечення фінансової безпеки в банківській сфері, зокрема створення відповідної системи для комерційних банків та розбудову системи фінансової безпеки банківського сектору.

Розділ “Кризові явища в банківській сфері” дає змогу з'ясувати, що вкладається в поняття “банківська криза”, як вона проявляється, її передумови та специфічні риси, а також причини значної уваги до дослідження її витоків і характеру; поглибити свої знання стосовно ризиків, у т. ч. у банківській діяльності, їх класифікації, ризиків, притаманних окремим напрямом такої діяльності, впливу різноманітних ризиків на фінансову безпеку банків і банківської системи загалом; зрозуміти взаємозв'язок та взаємозумовленість банківських і валютних криз. Чільне місце в розділі відведено характеристиці проблемних та слабких банківських установ, критеріям віднесення банків до зазначених категорій. У цьому ж розділі можна ознайомитися з підходами до виміру й управління різними банківськими ризиками, заходами з підтримання фінансової стабільності.

Питання безпеки становлення вітчизняного страхового ринку знайшли своє відображення в розділі “Фінансова безпека страхового ринку”. Також у ньому підкреслено значущість страхування для забезпечення життєдіяльності держави та особливості фінансової безпеки страхового ринку, страховиків і страхувальників, надано оцінку стану й тенденцій розвитку як глобального, так і українського страхового ринку, перспективи розбудови останнього. Велику увагу приділено виявленню випадків страхового шахрайства, а також ризиків, що виникають у страховому бізнесі. Наведено інструменти дотримання безпечного рівня функціонування страхового ринку.

В останньому за порядком, але не за значенням, розділі “Безпечний розвиток фондового ринку” розкрито сутність і чинники фінансової безпеки фондового ринку та основні загрози їй, подано змістовну інформацію про стан і проблеми формування вітчизняного ринку корпоративних цінних паперів, ринку облігацій внутрішньої державної позики, рівень фінансової безпеки фондового ринку в Україні.

Хоча кожен із розділів є самодостатнім, у монографії простежується взаємозв'язок і взаємозумовленість усіх висвітлених у ній питань.

Рецензована праця є фундаментальним дослідженням актуальної для України проблеми, охоплює максимально можливий спектр питань безпеки

як такої, економічної та фінансової безпеки, базується на величезному бібліографічному й фактологічному матеріалі та вражає своїми розмірами. Вона написана на високому науково-аналітичному рівні та містить виважені пропозиції з точки зору як теорії, так і практики формування системи економічної й фінансової безпеки в нашій державі. Монографія характеризується логічністю побудови її структури, чіткістю та аргументованістю визначень, аналізу й висновків, численними посиланнями на зарубіжний досвід, тенденції соціально-економічного розвитку. Сприйняття матеріалу істотно поліпшується завдяки наявності в ній численних таблиць і рисунків.

Серед інших наукових досліджень ця праця вигідно вирізняється завдяки всебічному аналізу величезного масиву даних щодо фактичного стану реального сектору національної економіки, грошового обігу, інфляційних процесів, формування й використання валютних ресурсів, вітчизняних капіталовкладень та іноземних інвестицій, внутрішніх і зовнішніх державних запозичень, активів та пасивів системи комерційних банків, страхових компаній, професійних учасників фондового ринку. Монографія насичена багатим статистичним і фактологічним (із використанням зарубіжного досвіду) матеріалом, котрий дає змогу проводити міжнародні порівняння.

Неабиякий інтерес становить також визначення автором системи індикаторів економічної й фінансової безпеки громадян, домашніх господарств, підприємств, організацій, установ, регіонів, галузей та держави. Майже в усіх розділах монографії наведені індикатори великою мірою доповнено конкретними розрахунками, що характеризують певний аспект економічної й фінансової безпеки в Україні.

У результаті аналізу виявлено наявні тенденції, “больові точки” та запропоновано шляхи розв’язання накопичених проблем. А врахування авторських пропозицій щодо підвищення рівня безпеки різноманітних ланок фінансово-кредитної сфери України стане серйозним підґрунтям для створення повноцінної системи фінансової безпеки держави.

Слід зазначити, що рецензована монографія не має аналогів в Україні та започатковує новий напрям наукових досліджень. Майже всі висвітлені в ній проблемні питання залишаються актуальними в найближчій перспективі, отже, можуть бути предметом подальшого наукового опрацювання й конкретизації.

На нашу думку, рецензована праця О. І. Барановського буде корисною працівникам державних структур, підприємств, організацій і установ, причетних до реального сектору та фінансово-кредитної сфери національної економіки, фахівцям і науковцям у галузі економіки, фінансів та безпекознавства, викладачам, аспірантам, докторантам і студентам вищих навчальних закладів, тобто всім, хто глибоко цікавиться проблемами національної безпеки.